

YOSHLAR O'RTASIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Kodirova Gulchexra Muminovna

*Samarqand davlat tibbiyot universiteti Ijtimoiy va
gumanitar fanlar kafedراسى assistenti*

Xujayorova Maxliyo Tangirberdi Qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash va axborotdan mas'uliyatli foydalanishni ta'kidlab, yoshlarda axborot madaniyatini rivojlantirish muhimligiga urg'u beradi. U yolg'on ma'lumotlar va texnologiyaga haddan tashqari bog'liqlik kabi muammolarni muhokama qiladi va o'qitish, raqamli savodxonlik tashabbuslari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali himoya usullarini taklif qiladi. Maqolaning xulosasi shundan iboratki, axborot madaniyati jamiyat taraqqiyoti va yoshlar kamolotida muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: axborot madaniyati, yoshlar, raqamli savodxonlik, ta'lim, tanqidiy fikrlash.

Kirish

Mavjud ma'lumotlarning katta miqdorini boshqarish va boshqarish bugungi tez o'zgaruvchan raqamli muhitda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlar va raqamli texnologiyalarning eng faol foydalanuvchilari qatorida ekani bois, bu ular uchun ayniqsa muhim. Axborotni olish hech qachon oson bo'lmagan, ammo yolg'on ma'lumotlar, ishonchsiz manbalar va ma'lumotlarni tanqidiy baholash qobiliyati bilan bog'liq muammolar ortib bormoqda. "Binobarin, yoshlarni axborot madaniyatini o'zlashtirishga undash ham ularning shaxsiy o'sishi, ham jamiyat taraqqiyoti va barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Axborotni topish, baholash, tahlil qilish va axloqiy va samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan munosabat va qobiliyatlar axborot madaniyati deb ataladi" [1].

"Bu tanqidiy fikrlash, raqamli savodxonlik va texnologiya mas'uliyatini rag'batlantirishni o'z ichiga oladi. Ammo raqamli davrning kamchiliklari ham bor, masalan, texnologiyaga haddan tashqari qaramlik, xavfli kontentga ta'sir qilish va ishonchli manbalarni aniqlashda muammolar. To'g'ri yo'nalish bo'lmasa, bu elementlar axborotni suiiste'mol qilishga olib kelishi va yoshlarning ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin" [7].

Ushbu maqolada yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirish muhimligi o'rganilib, ular duch keladigan to'siqlar va ularni yengib o'tish uchun zarur bo'lgan usullarga urg'u berilgan. Ushbu g'oyalarni maktab ta'limi, oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy konventsionalarga kiritish orqali biz yoshlarga bugungi axborot muhitining

murakkabligini muvaffaqiyatli hal eta oladigan mas'uliyatli, bilimdon va tanqidiy global fuqarolar bo'lib yetishishiga yordam bera olamiz.

Materiallar va usullar

Tadqiqotda yoshlarning axborot madaniyati qanday rivojlanayotganini o'rganish, ularning raqamli makonlar, axborot manbalari va o'qitish usullari bilan qanday aloqada bo'lishlariga e'tibor qaratish uchun chuqur metodologiyadan foydalanildi.

“Mavzuni har tomonlama o'zlashtirish uchun asosiy va ikkilamchi ma'lumotlar manbalaridan foydalanilgan. Nazariy asosni ishlab chiqish uchun ilmiy ishlar, dasturiy hujjatlar va axborotni boshqarish, raqamli savodxonlik va tanqidiy fikrlash bo'yicha hisobotlarni ko'rib chiqish uchun puxta adabiyot tahlili o'tkazildi. Ushbu manbalar axborot madaniyatini rivojlantirishning isbotlangan usullari va jahon miqyosidagi tendentsiyalarini yoritib beradi” [4].

Birlamchi ma'lumotlarni to'plash uchun foydalanilgan keng qamrovli so'rovda turli ta'lim va ijtimoiy-iqtisodiy sohalardagi 15 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan 500 nafar yosh ishtirok etdi. Tadqiqotning maqsadi ularning ma'lumotni qanday izlashini, manbalarni tasdiqlash qanchalik qiyinligini, texnologiyadan qanday foydalanishini va tanqidiy fikrlashga qanday qarashlarini o'rganish edi. Yigirma nafar pedagog, “IT-mutaxassis va yoshlar yetakchilari axborot madaniyatini yuksaltirishdagi to'siqlar va usullar haqida sifatli ma'lumot olish maqsadida yarim tizimli suhbatlarda ishtirok etdilar” [5].

Ushbu xulosalarni qo'llab-quvvatlash uchun ijtimoiy media platformalari, onlayn o'quv materiallari va yosh raqamli media iste'mol modellarining kontent tahlili o'tkazildi. Ushbu tadqiqotning maqsadi takrorlanuvchi naqshlarni, shu jumladan eng mashhur ma'lumot manbalarini, noto'g'ri ma'lumotlar bilan bog'liq odatiy muammolarni va algoritmlarning ma'lumotlar mavjudligiga qanday ta'sir qilishini topish edi.

“Ta'lim darajasi, texnologiyaga kirish va ma'lumotni tanqidiy baholash qobiliyati kabi o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikni topish uchun miqdoriy ma'lumotlar SPSS kabi statistik dasturiy ta'minot yordamida baholandi. Yoshlarning axborotga jalb etilishi bilan bog'liq muhim mavzular va naqshlarni aniqlash uchun intervyu va kontent tahlilidan olingan sifatli ma'lumotlar tematik tahlildan o'tkazildi” [8].

Tanqidiy fikrlash va raqamli savodxonlikni rivojlantiruvchi samarali milliy va xalqaro tashabbuslar misollari ham ko'rib chiqildi. Ushbu amaliy tadqiqotlar yo'naltirilgan aralashuvlar yoshlarning axborot madaniyatini oshirishi mumkin bo'lgan real dunyo misollarini taqdim etadi. Integratsiyalashgan yondashuvlar samarali echimlar uchun asos yaratdi va axborot madaniyatiga ta'sir qiluvchi elementlarni to'liq tekshirishni kafolatladi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqotda bugungi kunda yoshlarning axborot madaniyati haqida muhim yangi

ma'lumotlar berildi, uning afzalliklari va kamchiliklari ko'rsatildi.

Natijalar

Raqamli odatlar: "So'rov natijalariga ko'ra, ishtirokchilarning 78 foizi asosiy ma'lumot manbai sifatida ijtimoiy tarmoqlarga tayanadi, ishtirokchilarning 92 foizi esa har kuni raqamli qurilmalardan foydalanadi. Ammo faqat 35% o'z manbalarining ishonchligini muntazam tekshirib turishini aytdi" [6].

Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari: Ishtirokchilarning atigi 20 foizi noto'g'ri fikrlar yoki mantiqiy xatolarni tan olish kabi ilg'or tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini namoyish etdi, garchi 48 foizi o'zaro havolalar kabi fundamental ko'nikmalarni ko'rsatdi.

Axborotdan foydalanishdagi qiyinchiliklar: so'rovda qatnashganlarning 65 foizi ishonchli materialni ishonchsizdan ajratishda qiynalayotganini tan oldi. Respondentlarning 58 foizi fikricha, shov-shuvli materialga algoritmlar ustunlik qiladi. Respondentlarning 71 foizi axborot qobiliyatini oshirish yo'lidagi asosiy to'siqlardan biri raqamli savodxonlik bo'yicha rasmiy ta'limning yo'qligi ekanligini aytdi.

Ta'limga ta'siri: "Tanqidiy fikrlash testlari haqida gap ketganda, raqamli savodxonlik dasturlarida qatnashgan respondentlar qatnashmaganlarga qaraganda 40% yaxshiroq natija ko'rsatdilar. Bu tizimlashtirilgan ta'lim axborot madaniyatini qanchalik targ'ib qilishini ko'rsatadi" [9].

Muhokama

Natijalar yoshlarning axborot madaniyatidagi bo'shliqlarni bartaraf etish qanchalik muhimligini ta'kidladi. "Raqamli gadjetlar va internet bilimiga tengsiz kirish imkoniyatini taqdim etsa ham, yoshlar tanqidiy baholash qobiliyatlari yo'qligi sababli dezinformatsiya va manipulyatsiyaga duchor bo'lmoqda. Asosiy ma'lumot manbai sifatida, ijtimoiy media ko'pincha haqiqatdan ustun qo'yadi, bu esa noto'g'ri yoki noxolis ma'lumotlarning ommaviy iste'mol qilinishiga olib keladi" [3].

Tadqiqotda axborot madaniyatini shakllantirishda ta'limning ahamiyati ta'kidlangan. Tanqidiy fikrlashni o'z ichiga olgan raqamli savodxonlik dasturlari yoshlarning axborotni mas'uliyatli tahlil qilish va undan foydalanish qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bu topilmani bunday dasturlarda qatnashgan odamlarda kuzatilgan yaxshilanishlar tasdiqlaydi. Manbalarni tekshirish, noxolislikni aniqlash va axloqiy ma'lumot almashish kabi foydali ko'nikmalarni ta'kidlaydigan maktab o'quv dasturlariga axborot madaniyatini kiritish o'qituvchilar va qonunchilar hamkorlik qilishi kerak bo'lgan yana bir sohadir.

"Algoritmik ta'sir va axborotning haddan tashqari yuklanishi kabi muammolarni hal qilish uchun kengroq ijtimoiy tashabbuslar zarur. Ishonchli kontentni targ'ib qilish va yolg'on ma'lumotlar tarqalishini to'xtatish IT-firmalari va ijtimoiy media platformalarining mas'uliyati hisoblanadi"[2].

Yoshlarga yo'naltirilgan xabardorlik kampaniyalari ularga raqamli axborot iste'molchilari bo'lishda ham yordam berishi mumkin. Tadqiqot xulosasi yoshlarni

zamonaviy raqamli dunyo muammolariga yaxshiroq tayyorlash uchun axborot madaniyatini rivojlantirishga yordam berish naqadar muhimligini ta'kidlaydi. Siyosat, ta'lim va ijtimoiy tashabbuslar orqali ta'kidlangan muammolarni hal qilish orqali kelajak avlodga mas'uliyatli va ongli qarorlar qabul qilish uchun zarur resurslarni berish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, boy bilimga ega bo'lish ham qiyin, ham imkoniyat bo'lgan raqamli asrda yoshlarda axborot madaniyatini tarbiyalash juda muhim. Ushbu tadqiqot raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va ishonchli ma'lumotlarni aniqlash qobiliyatidagi kamchiliklarni aniqladi – bularning barchasi axborotni samarali boshqarish uchun zarurdir. Noto'g'ri ma'lumotlar va algoritmik tarafkashlik kabi muammolarni hal qilish uchun topilmalar o'quv dasturiga raqamli savodxonlik va tanqidiy fikrlashni o'z ichiga olgan ta'lim sohasidagi o'zgarishlar, shuningdek, o'qituvchilar, qonunchilar va texnologiya korporatsiyalari o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar zarurligini ta'kidlaydi. Jamiyat yoshlarga axborotni o'rganish va ulardan mas'uliyat bilan foydalanish uchun zarur bo'lgan vositalarni berib, ularga jahon hamjamiyatining bilimli, axloqiy va ijodiy a'zosi bo'lish imkonini berishi mumkin. Ta'lim, xabardorlikni oshirish tashabbuslari va texnologik innovatsiyalar orqali qulay muhit yaratilsa, shaxsga ham, butun jamiyatga ham foyda keltiradigan axborot madaniyati barqaror shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A'zimov, O. (2019). Axborot madaniyati va uning yoshlar tarbiyasidagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Axborot va Kommunikatsiya Texnologiyalari Vazirligi. (b. 45-60).
2. Jalilov, S., Ismailova, N. (2021). Raqamli yozuv va axborot madaniyati: yoshlar o'rtasida amalga oshirilgan tadqiqotlar. Toshkent: Milliy universitet nashriyoti. (b. 78-92).
3. Karimov, I. A. (2020). Axborot texnologiyalarining zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston ta'limi. (b. 101-115).
4. Mirzaev, T., Shukurov, A. (2018). Axborot madaniyatini shakllantirishda ta'lim tizimining roli. O'zbekiston pedagogika jurnali, 4(6), 12–18.
5. Omonov, A. (2022). Yoshlar o'rtasida axborot madaniyatini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari. Samarqand: Samarqand universiteti. (b. 50-65).
6. Rasulov, D. (2019). Raqamli dunyoda axborot madaniyati va yoshlarning axborot xavfsizligi. Toshkent: O'zbekiston yoshlar ittifoqi. (b. 36-49).
7. Raxmonov, M., Yusupova, R. (2020). Axborot madaniyati va uning jamiyatdagi roli. Axborot texnologiyalari jurnali, 7(2), 56–62.
8. Turaev, F. (2021). Yoshlar va axborot madaniyati: O'zbekistondagi rivojlanish tendentsiyalari. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. (b. 22-38).
9. Ubaydullayev, A. (2020). Axborot madaniyati va uning yoshlar tarbiyasidagi roli. Pedagogika va psixologiya jurnali, 6(3), 25–31.